

Polisutbildningen vid Umeå universitet
Moment 4:3 Fördjupningsarbete
Höstterminen 2007
Rapport nr: 427

Våld i nära relationer

Polisens initiala åtgärder vid brott i nära relationer

Abstract

Detta arbete handlar om våld i nära relationer och avgränsar sig till mestadels kring kvinnornas situation i fråga. Mitt syfte med denna rapport är att, dels förhöja mina kunskapsnivåer inom problemområdet samt dels att utvidga och förhoppningsvis förbättra mina initiala åtgärder i mitt framtida polisiära arbete. Visserligen döms gärningsmännen idag enligt drygare dom vid brott i nära relationer än tidigare. Men de största problemen är dock fortfarande att målsägande inte vågar anmäla att de har blivit utsatta för sådana brott samt att de drar tillbaka anmälningar innan brotten hunnits utredas. Detta medför stora problem för polisens brottsbekämpning inom detta område men utgör samtidigt en oerhört viktig informationskälla för en del av den siffra över hur många sådana ouppklarade brott som årligen begås. För att sammanställa denna information i rapporten har jag tagit hjälp av litterära samlingar ur polisutbildningen termin 4, respektive fältstudier hos polismyndigheten i Skåne samt rapporter från brottsförebyggande rådet. Resultaten förblir tydliga, polisens initiala åtgärder är avgörande för hur hela utredningen bearbetas och uppklaras i slutändan. Samtidigt är samarbetet av de olika aktörerna i en kommun för brottsbekämpningen och förebyggandet oerhört viktigt. Därmed säger slutsatsen i denna rapport tydligen att en skärpt disciplin inom rättsväsendet är av behov och att fullfölja dess skyldigheter i deras initiala utredningsarbeten.

Innehållsförteckning

Inledning	3
Syfte	4
Frågeställning	5
Tillvägagångssätt	5
Teori	5
Vilka är gärningsmännen	7
Dödligt våld	8
Risk och hotbilda-bedömningar	8
Sammanfattning om våld mot kvinnor	10
Resultat	
Polisens initiala åtgärder	11
På brottsplatsen	12
Familjevåldroteln i Malmö	14
Hur arbetet bedrivs och hur samverkan fungerar	16
Nya åtgärder som införts på senare tid i Malmö stad	16
Svårigheter	17
Frivilligorganisationer	17
Diskussion	17
Referenser/källförteckning	21

Inledning

Under de senaste 10 åren har man från samhället och speciellt då från rättsväsendet börjat jobba hårt mot våld, och då speciellt mot våld i nära relationer. Våld i allmänhet är alltid svårt att utreda men våld i nära relationer är dock lättare om man kan ”leta efter bevis” till en bra utredning och i första hand en bra anmälan från polisens sida.

Kvinnomisshandel är ett brott, ett socialt problem, ett hälsoproblem, en jämställdhetsfråga och inte minst en fråga om mänskliga rättigheter. Våld i nära relationer berör rättsväsendet, socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt flera andra aktörer. Att så många myndigheter med olika arbets- och ansvarsområden görs delaktiga i denna ansträngning är ingen tillfällighet. Kvinnan behöver sjukvård för skador, anmäla brottet till polisen, söka stöd och skydd samt eventuellt ekonomiskt bistånd för både sig själv och barnen. Åklagarmyndigheten bedömer om det finns skäl att åtala, domstolen håller rättegång, kriminalvården ansvarar för behandling och vård av förövaren. Myndigheter har olika uppgifter och rutiner men människorna det handlar om är alltid detsamma. ¹

Av de ca 25 000 anmälningarna om våld mot kvinna slutar bara var femte anmälan med en fällande dom. Enligt rikspolischefen Stefan Strömberg är målsättningen tydlig. ”Vi ska bli bättre på att utreda de här brotten som oftast sker inom hemmets väggar. Där ord ofta står mot ord och där det inte alltid finns teknisk bevisning måste vi bli bättre på att se våldet bakom den stängda dörren”. ²

Ett sätt man kan se att samhället har vidtagit åtgärder för att försöka bli av med problemet är via de nya lagar som kom i slutet av 90- talet och i mitten av 2000- talet i brottsbalken 4:e och 6:e kapitlet. Man vet idag att våld i nära relationer påverkar oss alla, och inom polisen kostar det 700 miljoner per år att utreda våld i nära relationer speciellt mäns våld mot kvinnor.

Sedan har vi åklagarmyndigheten, sociala myndigheter, målsägande, skyddat boende, sjuk skrivningar, sjukvården, kriminalvården m.m. då börjar det plötsligt bli flera miljarder kronor per år som samhället får betala för att hjälpa dessa kvinnor. Alltså berör detta onekligen oss alla.

¹ Att utreda mäns våld mot kvinnor

² Tal av rikspolischef Stefan Strömberg 1 juni, 2007

Som blivande polis känner jag att dessa ärenden måste vara en av de svåraste och mest energikrävande att utreda. Därför tänkte jag att om jag väljer att skriva och fördjupa mig i det här problemet så skulle jag också kunna bli en bättre polis. Om man vet vilka de bästa förstahandsåtgärderna är, så kan man göra ett mycket bättre jobb ifrån sig. Detta har stor betydelse för den framtida utredningen, framförallt för bevissäkringen. Ju mer jag vet om problemet desto säkrare skulle jag kunna bli i dessa situationer och då kunna göra ett bättre arbete som polis.

Syfte

Mitt syfte med detta arbete är att få en tydligare bild över vad som menas med polisens förstahandsåtgärder vid brott i nära relationer. Projekt Kvinnofrid i Malmö har lyckats mycket bra med sitt arbete rörande våld i nära relationer. Hur arbetar de och har det något att tillföra när det gäller polisens förstahandsåtgärder? Skulle detta på så sätt kunna nedbringa antalet kvinnor som avlider genom att ha utsatts för ”brott i nära relationer”.

Männen som slår och dödar dessa kvinnor, vilka är de? Är svensk polis bra på att utreda dessa ärenden? Jag vill lära mig mer om våld i nära relationer för att ju mer jag vet om hur brett och stort problemet är, desto lättare har jag som blivande polis att se signalerna när jag konfronteras med ett sådant ärende. Jag vet att om jag har mer kunskap om ett problem, då kan jag som polis göra en bättre hot och riskbedömning för den fortsatta utredningen. Detta är ett viktigt, för att kunna bibehålla en viss ordning i samhället vad gäller problem av detta slag. Därför är syftet med denna rapport också att försöka klargöra, eller i alla fall exemplifiera olika sätt, för hur polisen kan bli bättre på att göra hot och riskbedömning i framtiden.

Mitt syfte är vidare att som blivande polis kunna förstå varför vissa kvinnor väljer att inte anmäla sina män för det brott de har blivit utsatta för samt varför de väljer att inte medverka under utredningen. Om jag som blivande polis lär mig att behärska kunskaper kring brott i nära relationer vet jag att en övertygelse för att hålla fast vid eventuella anmälningar och utredningar från målsägandens sida kommer lättare att kunna uppnås.

Frågeställning

- Vad menas med polisens initiala åtgärder och kan resultat, från Projekt Kvinnofrid i Malmö medverka till att vidareutveckla dessa?
- Projekt Kvinnofrid i Malmö har fått första pris i den europeiska tävlingen ECAP-European Crime Prevention Awards. Hur arbetar de?

Tillvägagångssätt

Jag har som underlag rapporter och undersökningar från RPS, Brå och polismyndigheter runt om i landet. Jag har även läst rapporter från åklagare och svenska domstolar om hur de ser på problematiken med åtal och domar i ämnet. Under fältstudievecka 43 fick jag vara hos Familjevåldshoteln i Malmö i 4 dagar för att se hur de arbetar mot brott i nära relationer. Under dessa dagar fick jag vara med på förhör samt besöka olika sorts Kriscentrum som till exempel Kriscentrum för kvinnor och barn, men även se hur kvinnor har det när de får ett särskilt skyddat boende osv. Jag fick ta del av vissa pågående förundersökningar men även vara med åklagaren under några tingsrättsförhandlingar där åklagaren förklarade om hur viktigt det var med förstahandsåtgärderna av första polispatrull på plats. Detta kunde man tydligt se speciellt under domstolsförhandlingen. Jag fick även ta del av några förundersökningar där kvinnan valde att inte medverka i undersökningen längre. Detta fick stor betydelse för utredningen, som oftast kunde läggas ned på grund av hennes handlande. Familjevåldshoteln gav mig information både muntligt och skriftligt till mitt arbete.

Teori

Under perioden 1990–2004 dödades i genomsnitt 90–100 personer per år genom kriminellt dödligt våld. Av dessa är ungefär en tredjedel kvinnor och av dem är det under ett genomsnittligt år ungefär sjutton (17) kvinnor som dödas av en man som de vid brottstillfället hade eller hade haft en nära relation till, det vill säga make, sambo, fästman eller pojkvän. En jämförelse med 1970-talet visar emellertid att det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer har minskat med mellan 20 och 30 procent. Någon entydig förklaring till detta är svår att finna. Sociala förändringar och ett ökat skydd för utsatta kvinnor genom till exempel kvinnojourernas framväxt kan ha haft betydelse, liksom vissa lagändringar. Ett ökat ekonomiskt oberoende för kvinnor över tid kan också ha spelat in.³

³ Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer Brå: s rapport 2007: 6

Innan mitten av 1980- talet var våld mot kvinnor ett ”privat problem/brott” som fick anges till åtal. Detta brott hörde inte under allmänt åtal även om polisen visste vad som hade hänt var det tvunget att kvinnan ville göra anmälan och därmed att hon höll fast vid sin anmälan för att vilja processa mannen. Men om kvinnan plötsligt bestämde sig för att ta tillbaka sin anmälan nästa dag så satte hon punkt för den utredningen/förundersökningen. Detta ansågs av många vara uppfostringsvåld från mannen för att kvinnan tillhörde honom som t.ex. att man agade barnen innan 1979 års lag kom till.

Så var exempelvis också misshandel på enskilt område i någons privata bostad, tidigare ett brott som för åtal krävde uttrycklig angivelse från offrets sida. Förr ansågs det att familjen själv skulle klara ut sina inre angelägenheter eller problem. Den svenska lagstiftaren hade då uppfattningen att försoning som regel var lyckligare än att samhället lade sig i privata familjefrågor.

År 1982 gjordes en lagändring som innebar att alla fall av misshandel kom att falla under allmänt åtal. Tidigare föll misshandel som skett på enskilt område inte under allmänt åtal. 1983 gjordes en lagändring avseende kvinnomisshandel på enskilt plats. Det faller under allmänt åtal numera. År 1988 tillkom lagen om besöksförbud som huvudsakligen är tänkt att skydda kvinnor mot hot och våld från en närstående man. Den innebär bland annat att en person som hotar eller misshandlar en annan person kan förbjudas att uppsöka eller kontakta denne under viss tid. Tio år senare, år 1998, kom en ny bestämmelse i brottsbalken, nämligen grov kvinnofridskränkning. Den ska användas om en man, under upprepade antal gånger, utsätter en kvinna han har eller har haft en nära relation med, för kränkningar, till exempel misshandel, ofredande hemfridsbrott och sexuellt tvång.⁴

Det är mycket vanligt att gärningsmannen redan före det aktuella brottstillfället har hotat och misshandlat kvinnan. I nära hälften av fallen finns uppgifter om tidigare hot och i 40 procent av fallen finns uppgifter om tidigare våld. Men eftersom detta endast är de uppgifter som redovisas i polisutredningar och domar bör de betraktas som minimisiffror. Svartsjuka och problem i samband med separationer var motivet i nära 60 procent av fallen. Gärningsmannen har ofta ett stort behov av att kontrollera kvinnan och när han inte längre kan det, dödar han henne.

⁴ Sveriges Lagar Thomson Fakta 2006

Vid dödligt våld mot kvinnor i nära relationer åren 1990–2004 är 70 procent av offren och två tredjedelar av gärningsmännen födda i Sverige. Med tanke på att utlandsfödda personer under undersökningsperioden utgör cirka 10 procent av den svenska befolkningen finns det en tydlig överrepresentation av såväl offer som gärningsmän med utländsk bakgrund. Majoriteten av de utlandsfödda gärningsmännen kommer från ett annat land i Europa.⁵

Vilka är gärningsmännen

Gärningsmännen är vanligen personer som har låg social status i samhället. I nära hälften av fallen är de antingen arbetslösa, har beredskapsarbete eller är förtidspensionerade. Gärningsmännen var i nära 60 procent av fallen registrerade för tidigare brottslighet. De dominerande brottstyperna var olaga hot, våldsbrott, stöldbrott och trafikbrott. Nära 90 procent av de män som dödar en kvinna i en nära relation är enligt materialet att betrakta som psykiskt sjuka eller lider av annan psykiatrisk problematik. De personlighetsstörda gärningsmännen som förekommer vid dödligt våld mot kvinnor i nära relationer kan många gånger sägas karaktäriseras av bland annat impulskontrollstörningar eller en avsaknad av/bristande empatiförmåga, något som lätt kan leda till våld. Alkohol spelar en betydligt mindre roll vid dödligt våld mot kvinnor i nära relationer än vid dödligt våld i övrigt. I nära 40 procent av fallen var gärningsmännen klassificerade som alkoholmissbrukare, jämfört med nära 50 procent vid dödligt våld generellt. De gärningsmän som var alkoholpåverkade vid brottet var också generellt sett mer socialt marginaliserade än de som inte var det. Uppgifter om tidigare kriminalitet visar att det fanns stora skillnader mellan de gärningsmän som hade alkoholproblem och de som inte hade sådana. De med alkoholproblem var tidigare i betydligt större utsträckning, kriminellt belastade. Det gäller framför allt brott som våldsbrott och olaga hot. Det har dock under perioden 1990–2004 skett en märkbar minskning av andelen gärningsmän med kriminell belastning. Det finns ingen tydlig förklaring till denna minskning.⁶

Dödligt våld

I början av 1990-talet bedömdes omkring två tredjedelar av fallen som mord, medan det i början av 2000-talet i stället handlar om 9 av 10 fall. Definitionen av begreppet nära relation

⁵ Våld mot kvinnor i närrelationer rapport från Brå 2002: 14 och Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer Brå: s rapport 2007: 6

⁶ Brå: s rapport 2007: 6 Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer

är de fall där gärningsmannen vid brottstillfället var eller hade varit make, sambo, fästman eller pojkvän till offret.

Det genomsnittliga antalet kvinnliga offer för dödligt våld 1990- 1994 var 37 kvinnor per år som blev dödade. Åren 1995- 1999 var siffran 33 kvinnor per år och för 2000- 2004 var siffran uppe på 35 kvinnor per år som blev dödade. Undersökningen av anmälningar visar att de kvinnliga offren för dödligt våld i 84 procent av fallen kände gärningsmannen. Under perioden 1990–2004 föll enligt Brå: s undersökning 30 kvinnor offer för en för en obekant gärningsman. Vid dödligt våld mot både kvinnor och män är den dominerande våldsmetoden användandet av kniv. Strypning är dock vanligare vid dödligt våld mot kvinnor än mot män. I dessa fall är det relativt vanligt att det också förekommer misshandel.

Risk och hotbilda-bedömningar

I majoriteten av fallen var motivet till brottet någon form av svartsjuka i samband med en separation.

Svartsjuka och separationsproblem är de vanligaste motiven när ett sådant är känt, till att kvinnor dödas i nära relationer. Den enskilt största motivkategorin är att dödandet sker i samband med att kvinnan separerar från mannen. Drygt 40 procent av alla kvinnor som dödas i nära relationer, dödas i samband med en separation från gärningsmannen. Därefter är svartsjuka, som inte är kopplad till separation, det vanligaste motivet. Svartsjuka och separation tillsammans utgör motivbilden i nära 60 procent av fallen. Inom forskningen om våld mot kvinnor anges ofta just mannens kontrollbehov över kvinnan som en av de viktigaste förklaringarna till våldet.

Det vanligaste motivet för att männen använder våld och dödar kvinnor är drygt 40 % separation, 15 % svartsjuka och som tredje anledning 12- 13 % kommer psykiska sjukdomar hos männen. På fjärde och femte plats kommer missbruksrelaterade bråk och ekonomi.⁷

En väldigt stor majoritet av det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer sker i bostadsmiljön. Detta är ett stabilt mönster som inte förändrats under perioden 1990–2004. I 80 procent var brottsplatsen någon av de inblandades hem eller det gemensamma hemmet.

⁷ Brå: s rapport 2007: 6 Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer

Det innebär att det är svårt för utomstående att ingripa och förhindra brotten. Dessutom är det mindre vanligt att andra personer är närvarande vid dessa fall jämfört med dem som äger rum utanför hemmet. I bostadsmiljön finns också knivar – det mest förekommande vapnet vid dödligt våld – lätt tillgängliga. De våldsmetoder som används vid det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer är i princip desamma som vid dödligt våld generellt. Kniv dominerar också här men fallen utan vapen är något vanligare. Exempel på detta är strypning som är nästan dubbelt så vanligt i dessa sammanhang, än som vid till exempel det dödliga våldet generellt. Dödsorsakerna är flera av de kvinnor som dödas varje år pga. våld i nära relationer. I ca 40 % av fallen är det kniv som är dödsorsaken. Skjutvapen och strypning ligger vardera på ca 20 % och vanlig misshandel utan tillhygge ligger på ca 10 %. De övriga 10 % olika, mindre vanliga dödsorsaker. Exempel på detta kan vara hängning, drunkning och arrangerade olyckor.

Det finns sällan ögonvittnen när en kvinna dödas av en man som hon har eller har haft en nära relation till. I endast drygt tio procent av fallen fanns vittnen närvarande, inte sällan kvinnans och mannens barn. Genomsnittsåldern för de kvinnliga offren för dödligt våld i nära relationer var 43 år och för gärningsmännen 45 år.

Storstadslänen är klart underrepresenterade när det gäller det dödliga våldet mot kvinnor i nära relationer med skjutvapen. Ett skäl till detta är sannolikt att det är betydligt vanligare med innehav av skjutvapen utanför storstadslänen, i varje fall legala sådana. Själv mord är mycket vanligt där skjutvapen har förekommit. I nära 60 procent av skjutvapenfallen tog gärningsmannen sitt liv i samband med brottet. Det är också i dessa fall som det är vanligast att flera offer krävs samtidigt, i huvudsak de inblandades barn. När offren var yngre än 50 år begick eller försökte 22 procent av gärningsmännen begå självmord. Motsvarande andel när offren var 50 år eller äldre var hela 54 procent. De gärningsmän som begick självmord i samband med brottet var ofta personer som sedan tidigare hade haft eller som vid tiden för brottet hade drabbats av en depression. De hade ofta haft kontakt med psykiatrin innan brottet ägde rum.

Vid dödligt våld mot kvinnor i nära relationer var 70 procent av offren och nära två tredjedelar av gärningsmännen födda i Sverige. Däremot har andelen offer som var födda i övriga Norden minskat påtagligt samtidigt som offer och gärningsmän från länder i Mellanöstern/Asien ökat. Nästan samtliga offer dödades av en gärningsman som var född i

samma land eller, i några fall, ett närliggande land. En relativt stor andel av de inblandade som var utlandsfödda kom som flyktingar till Sverige från länder som Iran, Irak och före detta Jugoslavien.

Vid dödligt våld mot kvinnor i nära relationer döms gärningsmannen i mycket stor utsträckning för mord. Det är en betydligt större andel än vid det dödliga våldet generellt, där 55 procent av gärningsmännen dömdes för mord under samma period 1990- 2004. Under 2000- 2004 dömdes 89 procent av männen för mord vid våld i nära relationer. Under 1990- 1994 dömdes endast 66 procent av männen för mord.⁸

Utvecklingen mot att allt fler döms för mord bör därför rimligen förstås som att domstolarna och regeringen väljer att se allt strängare på dessa brott. De som dömdes till fängelse för dödligt våld mot kvinnor i nära relationer fick längre straff än de som dömdes för dödligt våld generellt. De som gjort sig skyldiga till dödligt våld i nära relationer dömdes till i genomsnitt drygt tolv år och nio månaders fängelse mot en motsvarande genomsnittstid på åtta år och nio månaders fängelse för dem som dömdes för dödligt våld generellt.

Utvisning från Sverige kan också ingå i domen för utländska medborgare. Det är främst utländska medborgare från före detta Jugoslavien och länder i Mellanöstern som döms till utvisning.⁹

Sammanfattning om våld mot kvinnor

Mellan åren 1990 och 2004 dödades i genomsnitt 17 kvinnor per år genom våld i nära relationer. Detta innebär en klar minskning jämfört med perioden 1971–1980, den exakta minskningen vet man inte men enligt Brå: s rapporter har det minskat med omkring 30 procent. Någon klar förklaring till detta är svår att hitta. Sociala förändringar och en ökad uppmärksamhet på våldet mot kvinnor kan ha haft betydelse liksom vissa lagändringar. Dödligt våld i nära relationer sker i en majoritet av fallen i samband med att kvinnan vill separera från mannen eller vid svartsjuka från mannens sida. I ungefär hälften av fallen var det känt att gärningsmannen utsatt kvinnan för hot och/eller våld tidigare. Det var framför allt socialt marginaliserade män som begick dessa brott. Majoriteten var kriminellt belastade sedan tidigare, en stor andel var arbetslösa eller förtidspensionärer, nära 40 procent var missbrukare av alkohol, och en stor andel av gärningsmännen var psykiskt sjuka eller hade

⁸ Brå: s rapport 2007: 6 Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer

⁹ Brå: s rapport 2007: 6 Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer

annan psykiatrisk problematik. Den typiske mördaren är en engångsförbrytare, därför är det också mycket svårt att förebygga mord.

Förklaringar till minskningen som förts fram är bland annat en större medvetenhet i samhället om våldet mot kvinnor, lagändringar och framväxten av kvinnojourer som skydd i akuta lägen. Medvetenheten i samhället om att våldet mot kvinnor är ett viktigt samhällsproblem som måste åtgärdas, har på så sätt ökat. Detta har bland annat lett fram till olika lagändringar i syfte att öka skyddet för kvinnor. Dessa förklaringar stämmer väl in på svenska förhållanden. Sedan 1970-talet har stora förändringar ägt rum i synen på våldet mot kvinnor. Våld mot kvinnor har gått från att vara ett privat problem till att bli ett offentligt samhällsproblem.¹⁰

Ett exempel från USA belyser detta senare.

”I USA blev ett vanligt nödsamtal till polisen i San Diego år 1986 en vändpunkt. En kvinna ringde och begärde polishjälp för att hennes man slog henne. När polisen kom till platsen fann de mannen läsande juridisk litteratur vid köksbordet. Han identifierades omgående som en känd domare i San Diego. Fallet uppmärksammades. Ingen hade tidigare velat tro att en domare kunde begå ett sådant brott. Det visade sig, när man väl granskade förhållanden närmare, att i genomsnitt 1500 kvinnor dödas årligen i USA av sina manliga partner”.¹¹

Resultat

Polisens initiala åtgärder

Följande punkter är oerhört viktiga att uträttas från polisen för att man skall lyckas reducera antalet potentiella mordfall i slutändan där kvinnor dödas via våld i nära relationer.

Polisens sätt att bemöta en våldsutsatt kvinna kan vara avgörande för hennes vilja att ”stå fast” vid en polisanmälan.

Polisen har också en viktig roll i att informera kvinnan; polisen har skyldighet att informera om hennes rättigheter vad gäller:

- att få statlig brottskadeersättning

¹⁰ Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar 2003

¹¹ Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar 2003

- att åklagare under vissa förutsättningar kan föra talan om enskilt anspråk åt henne
- att få rätt till stöd under förundersökning och rättegång
- att få rättshjälp och rådgivning
- att få kontakt med myndigheter, organisationer och andra som kan ge henne stöd

När misshandel av en kvinna kommer till polisens kännedom ska anmälan upprättas och förundersökning inleds. Förstahandsåtgärder ska utföras och i anslutning till detta ska åklagaren omedelbart underrättas. Våld mot kvinnor är brott som faller under allmänt åtal. Detta innebär att polis och åklagare är skyldiga att utreda sådan brottslighet om den kommer till deras kännedom.¹²

På brottsplatsen

Även följande åtgärder är viktiga att genomföras omsorgsfullt för att både kunna uträtta en bra förundersökning och för att öka möjligheterna för att utreda brottet. En skärpt noggrannhet av att följa dessa punkter är också viktigt för att sätta stopp för en potentiell eskalering av våld då målsägande inte lyckats bevisa det de har blivit utsatta för.

Skapa förtroende genom ett bra bemötande mot kvinnan.

- Visa respekt för kvinnans integritet
- Bekräfta känslor och tankar
- Ge skuldbefrielse
- Visa på möjliga utvägar
- Aldrig lova mer än du kan hålla.

1. Skilj på parterna
2. Ta ett detaljerat förhör (primärutredning)
3. Målsägaren skall upplysas om möjligheten till besöksförbud m.m.
4. Dokumentera skadorna noggrant genom foto, videokamera men även skriftligt i anmälan (foto och video krävs samtycke av målsägande). Pröva om tekniker behövs för platsundersökning.
5. Målsägaren bör få hjälp att uppsöka läkare men även bli tillfrågad om rättsläkaren kan utfärda ett rättsintyg, fråga om samtycke för fullmakt för att ta del av

¹² Regeringens proposition 1997/98:55

journalanteckningar (skriftligt). Fyll i blanketten gärna på plats eller på sjukhuset om möjligt.

6. Skador på gärningsmannen ska helst dokumenteras via exempelvis foto, läkarundersökning men också av patrullen på anmälan eller ett pm.
7. Brottplatsen bör säkras eller avspärras, man vet inte om det behövs en senare undersökning. Ta gärna bilder av platsen, skissa eller helt enkelt filma om möjligt.
8. Överväg frågan om direkt åklagarkontakt från brottplatsen för prövning av tvångsmedel, direktiv eller helt enkelt hjälp för att kunna gå vidare.
9. Dokumentation i övrigt.
 - Vem öppnar vid polisens ankomst
 - Vilka personer finns på plats och var befinner de sig är de berusade/påverkade
 - Finns barn i bostaden skall socialtjänsten omedelbart informeras
 - Beslag/brottsverktyg men även annat som kan vara av intresse för utredningen
 - Missbruk hos parterna
10. Eventuell dörrknackning hos grannar (de kan vara vittnen till händelsen men de kanske inte vågar ta det steget att kontakta polisen).
11. Brottanmälan ta med samtliga brott (brottsrubricering). Ta gärna med egna iakttagelser av händelsen/platsen m.m.
12. Korrekt och respektfullt bemötande av brottsoffer, var objektiv men också nyfiken.¹³

Första förhöret med målsägaren bör, om möjlighet finns, hållas samma dag av patrullen. Patrullen ska helst försöka få med rekvisit och uppsåt men man ska inte glömma att låta målsägaren fritt berätta om vad som har hänt och sedan ställa kompletterande frågor. Frågor som bör finnas med är om detta har hänt tidigare, om sexuell handling förekommit i samband med brottet. Att man som polis försöker få med så många händelser så möjligt och helst med detaljer om datum och m.m. är viktigt. Viktig information är också att få veta vilken relation de inblandade hade till varandra och om de har gemensamma barn och var de finns för närvarande. Det är bra att också fråga om det finns dagboksanteckningar och om målsägaren skulle vilja bli kontaktad på en annan adress. Att informera målsäganden om besöksförbud, trygghetstelefon, målsägandebiträde, stödorganisationer t.ex. kvinnojourer alternativt boende livvaktskydd och att brottet lyder under allmänt åtal, det kan inte återkallas.¹⁴

¹³ Regeringens proposition 1997/98:55

¹⁴ Regeringens proposition 1997/98:55

Familjevåldsroteln i Malmö

I Malmö bedrivs sedan 1997 ett omfattande utvecklingsarbete med syfte att både förebygga och förhindra våld mot kvinnor och ge dem som redan är utsatta stöd och hjälp av god kvalitet vilket i sig har en förebyggande effekt mot att utsättas för fortsatt våld. I mitten av 1990- talet började frågan kring våld i nära relation i allmänhet och våld mot kvinnor och barn i synnerhet uppmärksammas på allvar i Malmö. Kanske har detta varit ett stort steg för det minskade antalet kvinnor som dödas av män som de har haft en nära relation med. Antalet kvinnor som dödas av en man som de vid brottstillfället hade eller hade haft en nära relation till under ett genomsnittligt år var ungefär sjutton (17) kvinnor. I jämförelse med siffror från 1970-talet visar utvecklingen att brott av detta slag har minskat med 20 till 30 procent. Bakgrunden var dels kvinnovåldskommissionens slutbetänkande från 1995 men också undersökningar och erfarenheter gjorda inom olika myndigheter och frivilligorganisationer i Malmö. Enheten för samhällsmedicin vid Universitetskliniken Malmö Allmänna Sjukhus (UMAS) konstaterade i en rapport år 1996 att stadsdelen Södra Innerstaden hade dubbelt så hög andel kvinnor som sökte läkarvård som resten av kommunen. I Malmö finns 10 stadsdelar. Kartläggningen var en journalstudie där kvinnors samtliga journaler inom socialtjänsten, sjukvården samt alla polisutredningar gick igenom. Studien visade på stora brister i hjälpen till våldsutsatta kvinnor.

- Att kvinnorna hade många myndighetskontakter men ändå ofta inte berättade om vad de hade varit utsatta för
- Att personal inte frågade om våld, om inte kvinnan själv berättade
- Att det inte fanns någon samverkan mellan myndigheterna kring det våld kvinnan blivit utsatt för
- Barnens situation var helt nonchalerad¹⁵

De beskrivna resultaten bekräftades och man var också överens om att de gällde för hela kommunen. Att samverkan inte var bra var inget som förvånade, men att den var så dålig som journalgenomgången konstaterade överraskade ändå. Detta framfördes som en av de viktigaste uppgifterna att förbättra den för att kunna förändra i framtiden. Samtidigt som kartläggningen genomfördes gjorde polisområde Malmö en undersökning som visade att få polisanmälningar om våld mot kvinnor i nära relation gick till åtal. Endast 18 % av

¹⁵ Kvinnofredsprogrammet i Malmö

anmälningarna ledde till åtal – detta trots att man alltid visste vem som var den misstänkte gärningsmannen. År 2006 låg siffran på 32 % av anmälningarna som gick till åtal.¹⁶

Förutom avsaknaden av samverkan bedömdes problemet att så få kvinnor vände sig till myndigheterna när de varit utsatta för våld som en huvudfråga, inte minst ur rättssäkerhetssynpunkt. I kartläggningen gjordes en bedömning att 2500- 3000 kvinnor var årligen utsatta för direkt våld. Denna siffra togs fram genom att antalet polisanmälningar multiplicerades med 4-5 gånger i enlighet med den modell som Brå tagit fram. Anledningen till den låga anmälningfrekvensen kan bland annat vara pga. faktorer som brist på förtroende för myndigheter och rättsväsendet från brottsoffret sida men även skuld och skamkänslor över det inträffade.¹⁷

De kvinnor som tagit mod till sig och anmält mannen blir ofta mycket besvikna om det inte leder till åtal. Utredningen försvåras av att många kvinnor har en rädsla för socialtjänsten och deras skyldighet att utreda barnens situation. De berättar därför inte alltid allt vilket försvårar bedömningen. Totalt sett ökar anmälningarna under 10 års period med 50 %. Detta från en redan hög nivå. Utvecklingen i riket är också stigande, fast betydligt långsammare. Ett tecken på att familjevåldsprojektet har lyckats är att fler kvinnor söker hjälp och fler kvinnor anmäler. Att fler kvinnor söker hjälp bekräftas i hur många som söker skydd på kommunens Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och barn. Vid den enkät som gjordes 1998 för att undersöka behoven uppgavs att ca 100 kvinnor vände sig till socialtjänsten under ett år för att få hjälp. År 2006 fick 70 kvinnor skydd i boendet på Kriscentrum. 280 kvinnor sökte hjälp i den öppna rådgivningen. Dessutom söker många kvinnor hjälp på stadsdelarna och är nöjda med det stöd de får där. Det innebär att antalet kvinnor som nu söker hjälp av kommunen har 4- 5 dubblats. Familjevåldsrotelns uppfattning är att det har skett en förändring under perioden. Vid starten av arbetet såg man att många kvinnor gjorde anmälan och sedan inte ville fullfölja ärendet, därför blev ärendet nedlagt. En tid senare återkom de med nya anmälningar. Nu händer detta inte lika ofta. Fler fullföljer anmälan och gör sedan inte något mer. Familjevåldsroteln bedömer att detta betyder att kvinnan har fått adekvat hjälp vilket lett till att våldet stoppats.¹⁸

¹⁶ Familjevåldsprojektet Anna Gustavsson, Malmö

¹⁷ Kvinnofredsprogrammet i Malmö

¹⁸ Familjevåldsroteln Malmö

Hur arbetet bedrivs och hur samverkan fungerar

I Malmö har de arbetat fram en metod/modell för arbetet med våld i nära relationer som skall vara ett koncept för denna verksamhet i hela Sverige. Detta heter Kvinnofridsprogrammet i Malmö och startades 1997. Denna metod syftar till att uppmärksamma, förebygga och förhindra våld mot kvinnor och barn i nära relation genom en utvecklad samverkan på myndighets- och organisationsnivå.

Inom sjukvården konstaterades att brister i omhändertagandet av misshandlade kvinnor fanns. 1997 startades en kontaktgrupp på Kvinnokliniken på Malmös allmänna sjukhus, UMAS. Denna kontaktgrupp började jobba för samarbete mellan myndigheter.

Förstahandsåtgärder är sjukvård, rättsmedicin och förhör, därefter beslut om behov av besöksförbud eller skyddat boende. Det skyddande boendet är kommunalt finansierat vilket är ganska nytt då det tidigare endast fanns genom frivillighetsorganisationer. Det finns även ett kriscentrum som vänder sig till män som har problem med aggressivitet, har svårigheter i samband med skilsmässa och separation, svårigheter i sitt föräldraskap eller befinner sig i någon form av livskris. Hjälpen består i rådgivning, samtal/ behandling och krisbearbetning.

Nya åtgärder som införts på senare tid i Malmö stad

- Inrättande av kriscentrum för våldsutsatt kvinnor och deras barn
- Inrättande av kriscentrum för män
- Inrättande av kriscentrum för ungdomar och barn
- Inrättande av ett särskilt skyddat boende för unga flickor och kvinnor utsatta för hedersvåld
- Inrättande av särskilda akutplatser för misshandlade missbrukande kvinnor
- Informationsinsatser
- Yrkesgemensamma handböcker
- Samverkan
- Utbildningsinsatser
- Metodutveckling

Varje tisdag träffas polis, åklagare och socialtjänsten på Barnkriscentrum. Här tar socialtjänsten upp de ärenden som kommit in från Malmös 10 olika stadsdelar. Efter genomgång av ärendena kan åklagare fatta beslut om de tvångsåtgärder som ska vidtas, detta möjliggör på så sätt att polis kan agera snabbare. Genom detta samarbete har de olika

instanserna också större möjlighet att agera snabbare vid ett akut fall. Denna metod ska även införas för våldsutsatta kvinnor, för snabbare handläggning och skydd för kvinnorna.

Svårigheter

Familjevårdsroteln finner svårigheter i arbetet med våld i nära relationer på grund av:

- Sällan finner bevis utanför familjen.
- 160 olika nationaliteter
- särskild utsatthet så som familjeband
- analfabetism
- avsaknad av inkomst
- inget socialt nätverk utanför familjen
- ingen kunskap om rättigheterna
- tillbakadragande av anmälan

Frivilligorganisationer

Kvinnojouren fungerar som ett komplement till den övriga stödverksamheten som finns för kvinnor. Ordförande för kvinnojouren har varit en av de större pådrivarna för att kriscenter för kvinnor ska ligga under kommunens ansvar. Detta på grund av den ekonomiska delen och för att uppehålla en större säkerhet då frivilliga jourhemmen inte har de resurser som krävs. De som söker sig till kvinnojouren är ofta svenska tjejer/kvinnor ur och över medelklassen. Hjälpen här söks frivilligt och har en mer stödjande funktion än skyddande.¹⁹

Diskussion

Man vet att det varje dag anmäls flera hundra fall av misshandel och andra brott där gärningsmannen har en nära relation till brottsoffret som då oftast är en kvinna. Idag vet man att bra bemötande av både brottsoffer och gärningsmän, bra förstahandsåtgärder och bra utredning är nycklar till framgång. Polisen i Sverige gör en hel del, det finns många poliser som jobbar hårt och flitigt med att försöka klara upp dessa svåra ärenden. Det finns bra och nära samverkan med åklagare vilket är en förutsättning för att få en bra utredning och resultat ska kunna nås.

¹⁹ Familjevårdsroteln Malmö, Kvinnofridsprogrammet i Malmö, Anna Gustavsson kommissarie

Ett problem som finns i landet är att det inte finns en Familjevåldsrotel eller en våldsrotel hos alla polismyndigheter! På många polismyndigheter och kommuner finns det istället erfarna utredare som exempelvis jobbar på kriminaljourer och när det kommer in en anmälan om brott i nära relationer så tilldelas utredningen till dessa utredare. Man har heller inte samma åklagare som får vara förundersökningsledare utan det kan variera beroende på när anmälan upprättas. Eftersom sociala myndigheter, polismyndigheter och åklagarmyndigheten träffas kontinuerligt finns det utredningar som blir ”kvarliggande” hos exempelvis socialen innan de kommer till polisens kännedom. Därför har rikspolisstyrelsen bestämt att man ska försöka se till att alla polismyndigheter upprättar ett liknande program som Kvinnofridprojektet i Malmö. När detta kommer att införas har man inte bestämt, men man vet att ett sådant samarbete tar tid att bygga upp.

Polisens sätt att bemöta en våldutsatt kvinna kan vara avgörande för hennes vilja att ”stå fast” vid en polisanmälan. Polisen har skyldighet att informera om hennes rättigheter enligt Förundersökningskungörelsen § 13. Gång på gång har utredningar och undersökningar visat att polisens förstahandsåtgärder är viktigast för ärendet om ska gå till åtal och om man ska kunna få en fällande dom.

Jag kan inte nog markera hur betydelsefullt förstahandsåtgärderna är för det fortsatta utredningsarbetet. De utgör inte bara underlag för beslut om förundersökning skall inledas eller inte, utan är också många gånger helt avgörande för resultatet av hela utredningen. Dessa åtgärder har särskilt stor betydelse bland annat beroende på att målsäganden (kvinnan) många gånger ”tar tillbaka” sin anmälan och inte längre vill medverka i utredningsarbetet. Under arbetets gång har jag märkt att förstahandsåtgärderna varierar en hel del beroende på vilken myndighet man studerar. Därför tycker jag att det är mycket viktigt att Polismyndigheterna följer upp utvecklingen kring förstahandsåtgärderna och ser till att polis som kommer till en brottsplats har tillräcklig kompetens och tid för att utföra de förstahandsåtgärder som är nödvändiga för en effektiv utredning. Svensk polis har blivit bättre på att utreda brott i nära relationer de senaste 10 åren, inte bara genom att polisen har lagt mer fokus på problemet utan också för att samhället har bidragit till detta genom de nya lagarna. Under denna period har media också rapporterat mer om problemen kring dessa ärenden, vilket har lett till ett större erkännande av problemet i allmänhet. Under de senaste 10 åren har anmälningarna ökat på vissa områden i landet med 50 procent och man får tänka på att de har sedan tidigare varit på en hög nivå! Detta betyder inte att den här typen av brott har ökat utan att kvinnor får mycket

bättre hjälp och stöd från polisen men även av resten av samhällets aktörer. Man har lyckats förändra synen på problemet från samhället sida så att kvinnor inte behöver gömma sig eller acceptera den här typen av våld idag.

Om svensk polis ska kunna bli bättre på att förebygga brott/ våld i nära relationer måste vi lära oss att kunna se signalerna mycket tidigare än vad vi gör idag. Jag syftar på att om vi kan göra en hot och riskbedömningsbild i ett tidigare skede skulle vi kunna hjälpa ännu fler kvinnor från att bli misshandlade, även till och med mördade i de värsta fallen. Sådana brott skulle även kunna avstyras genom att man som polis får fördjupade kunskaper om vilka gärningsmännen är, genom statistik och erfarenheter sedan tidigare förstå hur en "typisk" mördare är vid våld i nära relationer.

I Malmö samarbetar kommunen och polisen för att förebygga våld i nära relationer, genom att tillsynliggöra våldet mot kvinnor och visa samhällets ansvar för att hjälpa och skydda våldutsatta i en nära relation. Deras insatser och resultat vann första pris i tävlingen, European Crime Prevention Awards, där femton nationer deltog i december 2007.

Polisområde Malmö har lyckats bra med att arbeta mot brott i nära relationer för att de har tagit upp problemet på en politisk nivå och på så sätt kunnat få med alla andra myndigheter och organisationer att arbeta tillsammans och dela med sig sin kunskap. Man har också under slutet av 90-talet skapat en ny enhet hos polisen som skulle specialisera sig på problematiken kring dessa ärenden. Idag har Polisområde Malmö en formell samverkansgrupp som träffas kontinuerligt 6 gånger per år. Det är inte bara specialverksamheterna som är insatta utan även alla grundorganisationer vet vad de skall göra när de möter en våldutsatt kvinna eller barn eller en våldsutövande man. Under dessa träffar bidrar detta till att personal inom olika organisationer har ett ansikte på varandra och har en förståelse för de olika myndigheternas uppdrag men även möjligheterna såväl som begränsningarna. Idag finns det 50 personer som representerar sina olika uppdragsgivare som är med i gruppen och antalet ökar.

Under arbetets gång har jag "börjat förstå" varför en kvinna kanske inte vill göra en anmälan mot sin partner. Uppvaktning och bekräftelse glider över i kontroll. Krav och elaka kommentarer blir vanligare. Ofta isolerar mannen henne sakta från familj och vänner. När första slaget kommer är kvinnan redan fylld av tvivel på sig själv efter att ha fått höra hur äcklig och dålig hon är. Kvinnan bli van vid våld men vill inte se sig som misshandlad. Hon

försöker se positiva tecken som att gärningsmannen ångrar sig. Till slut blir mannens skäl att slå henne ”sanningar” även för henne, han gör det för att hon är jobbig. Det som från början känts otänkbart, att få stryk och förlåta, har nu blivit vardag.

Referenser/källförteckning

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) - Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer

RAPPORT 2001:11 0

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) - Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer

RAPPORT 2007:6

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) - Våld mot kvinnor i nära relationer En kartläggning

RAPPORT 2002:14

Familjevåldshoteln Malmö Anna Gustavsson kommissarie

Kvinnofridsprogrammet i Malmö 2007

Regeringens proposition 1997/98:55 Kvinnofrid

Rikspolisstyrelsen – Att samverka kring mäns våld mot kvinnor (Ett utbildningsmaterial inom rättsväsendet, hälsa - och sjukvården, socialtjänsten och kriminalvården)

Rikspolisstyrelsen/Riksåklagaren – Att utreda mäns våld mot kvinnor 2001 (Ett utbildningsmaterial för polis och åklagare)

Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar 2003 (Gun Heimer, Barbro Posse)